

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Psychoanalyse en (meer) fundamenteel wetenschappelijk onderzoek

Verslag van

Dag van de psychoanalyse: 'Voor de verandering' [Amsterdam, 10 februari 2010]

TOINE & SANDRA DEN HOLLANDER

Voor de derde maal organiseerde het Nederlands Psychoanalytisch Instituut (NPI) de jaarlijkse *Dag van de psychoanalyse*. Doel van deze dag was het bieden van een actuele psychodynamische kijk op psychische ontwikkeling ten behoeve van een breed scala van beroepsbeoefenaren in de geestelijke gezondheidszorg, van wetenschappers tot behandelaars.

Hans Koot, decaan van de faculteit der Psychologie en Pedagogiek van de Vrije Universiteit opende de dag en wees op het fundamentele onderzoek binnen de universiteit en op de aansluiting op de praktijk van de psychotherapie die gezocht wordt in de vorm van samenwerking met het NPI.

Het ochtendprogramma werd geopend door dagvoorzitter Nelleke Nicolai. Haar adagium voor deze dag was een uitspraak van Elliot L. Jurist: 'The brain only becomes a mind as a result of *appropriate input from caregivers*.' Nicolai leidde ons door de dag aan de hand van drie filmfragmenten van therapiesessies. De opdracht voor het publiek was goed te kijken naar wat er te zien was, en wat de beelden opriepen. Jammer was echter dat achteraf geen uitleg of toelichting werd gegeven bij de beelden, waardoor de fragmenten wat in de lucht bleven hangen.

Carlo Schuengel opende met *Deep Heart*

Stimulation, met als centrale vragen: Wat kan psychotherapie bereiken bij kinderen met een kwetsbare ontwikkeling? Welke modellen verbinden veranderingen en ontwikkelingen op sociaal, psychisch, gedragsmatig en neurobiologisch niveau met elkaar? De afgelopen twintig jaar is de kennis van de werking van het brein enorm toegenomen. Maar wat zijn de patiënten met psychische gezondheidsproblemen hiermee opgeschoten? Bij voorbeeld met Deep Brain Stimulation worden patiënten met ernstige smetvrees en angstgebonden dwangklachten behandeld. Dit voorbeeld sprak zeer tot de verbeelding, maar het betreft wel een speciale groep patiënten.

Hoe zit het echter met andere, ook moeilijke, patiënten? Wat heeft veertig jaar aan empirisch onderzoek opgeleverd voor kinderen en volwassenen met verstoringen in hun intieme relaties? In deze periode is vooral geleerd over nieuwe behandel mogelijkheden en interventies. Als voorbeeld hiervan noemde Schuengel de Integratieve Therapie voor Gehechtheid en Gedrag, (ITGG) een behandeling voor jongeren met een visuele en verstandelijke beperking en een verstoorde gehechtheidsontwikkeling. Bij deze bijzondere behandeling zijn het niet de elektroden van de Deep Brain Stimulation, maar de (voldoende lange) aanraking, sensitiviteit en responsiviteit van de behandelaar die deze patiënten alsnog in ontwikkeling kunnen brengen.

Schuengels voordracht was zeer boeiend en inspirerend, doordat het mogelijk blijkt een gehechtheidsrelatie op te bouwen met ernstig in hun ontwikkeling gestagneerde patiënten. Ook aantrekkelijk is, dat verbanden worden gelegd tussen neurobiologie en het evolutionair denken. Een aanstekelijk verhaal met nieuwe feiten.

Gomperts liet in zijn lezing over de moeilijke verhouding tussen wetenschap en psychoanalyse zien, dat kwantitatieve gegevens

ons kunnen misleiden. De cijfers spreken niet voor zich. Om de uitkomstcijfers van langdurige psychotherapie of psychoanalyse te begrijpen moet je luisteren naar de verhalen van de patiënt en de therapeut over het proces en het resultaat. Hij interviewde drie patiënten en hun therapeuten. Een klein effect op bepaalde uitkomstmaten bleek een grote structurele verandering van de persoonlijkheid te vertegenwoordigen, terwijl bij een groot effect er meer sprake was van steunende therapie en idealisering. Gomperts concludeerde, een kernachtige uitspraak van Fonagy citerend, dat de persoon van de therapeut voor het resultaat van de behandeling doorslaggevend is. Als onderdeel van het ochtendgedeelte volgde een serie workshops in twee parallelsessies. Paula Sterkenburg opende met een presentatie over een experimentele, nu geprotocolleerde psychoanalytische therapie, de eerdergenoemde RTGG. Zij liet zien hoe zelfs bij moeilijke patiënten met verstandelijke handicaps en gedragsproblematiek gehechtheid tussen therapeut en patiënt een veilige basis schept en een buffer vormt tegen de stress van het exploreren en het aanleren van nieuw gedrag. Marcel Schmeets ging in op de neurobiologische aspecten van gehechtheidsrelaties bij primaten, en lichtte de centrale rol van de neurotransmitter dopamine toe. Hij betoogde dat alle vormen van paarvorming te doen hebben met dopamine. Interacties tussen mensen stimuleren de aanleg van dopamine-2-receptoren, met als gevolg meer mogelijkheden voor relatievorming, leren en het ondernemen van nieuwe activiteiten. Agnes Willemen en Cileke Exler bespraken vervolgens in het middagedeelte het beloop van emotionele en gedragsproblemen bij adolescenten na psychotherapie. Willemen heeft onderzocht op welke wijze de kenmerken van ouder-kindrelaties invloed hebben op de regulatie van emoties en op het beloop van psychische problemen. Zij maakte gebruik van vragenlijsten en de meting van de fysiologische reactie van adolescenten op stress en hereniging met de

ouder. Haar onderzoek liet zien dat jongeren die een warme relatie hebben met ouders die sensitief en responsief op hun emoties reageren, hun emoties beter kunnen reguleren en een veranderd beloop van probleemgedrag hebben, ondanks de stressvolle gebeurtenissen die zij hebben meegemaakt. Zij pleit ervoor dat de kwaliteit van de relatie tussen ouders en adolescenten professionele aandacht krijgt. Hoe ingewikkeld dat is, en in welk spanningsveld je je dan moet bewegen, werd duidelijk in twee klinische vignetten.

Ingrid Groenendijk en Annette Wever behandelden in hun workshop de klinisch relevante vraag of er binnen de groep van patiënten met een borderline-persoonlijkeheidsstructuur een differentiatie te maken is als het gaat om de indicatiestelling voor Mentalization Based Treatment (MBT) of Transference Focussed Psychotherapy (TFP). Onder clinici blijken hierover allerlei vooronderstellingen te bestaan, maar empirisch materiaal is vooralsnog niet beschikbaar. Een aantal overwegingen rond de keuze voor TFP of MBT werden naar voren gebracht. TFP is duidelijker gericht op de borderlinedoelgroep en MBT is een breder inzetbare behandelmethodiek. De aangrijpingspunten van TFP liggen in *gedrag* en *interactie*, van MBT zijn dat vooral *fysieke sensaties* en *moment-to-moment states of mind*. De grondleggers van TFP en MBT, respectievelijk Kernberg, en Bateman en Fonagy, wijzen in recente publicaties echter vooral weer op de overeenkomsten tussen beide behandelvormen.

Als laatste betoogde Thijs de Wolf dat de psychoanalyse zelf stevig in ontwikkeling is door toevoeging van de gehechtheidstheorie aan bestaande concepten van persoonlijkheidspathologie. Deze lezing was vooral erg theoretisch. Jammer, dat hiervoor gekozen was, en niet voor een nabeschuiving van deze dag waarin veel van de gepresenteerde nieuwe ontwikkelingen meer geïntegreerd een plaats hadden kunnen krijgen. Tot slot volgde nog een interview van Thijs de Wolf door Nelleke Nicolai, in samen-

spraak met de zaal. Op een vraag naar het innerlijke werkmodel gaf De Wolf aan dat dit kan veranderen in het hier en nu van een (therapeutische) relatie. Veranderend inzicht *kan* hier weer een gevolg van zijn. Startpunt van een dergelijke ontwikkeling ligt bij het aanbieden van jezelf, als therapeut, als nieuw object met een correctieve emotionele ervaring als gevolg: 'appropriate input from therapists...'

Snelle zaadlozing en juridische strafbaarheid

Verslag van

Artis-symposium Perversie [Amsterdam, 18 juni 2010]

KIRSI VAN RIJN-NIKKINEN

De zorgwekkende beeldvorming en het huidige maatschappelijke beleid inzake seksuele perversies waren aanleiding voor de keuze van het thema van het Artis-symposium van dit jaar. Zijn bijvoorbeeld onze visie op en attitude tegenover pedofilie veranderd? Er bestaat stellig behoefte om deze moeilijk definieerbare grenzen van seksualiteit verhelderd te krijgen.

De inleiders, Willem van Tilburg en Frank Koerselman, boden net als de vorige jaren een boeiende kijk op een thema vanuit stimulerende invalshoeken. Van Tilburg opende het symposium met definities en een historische inleiding over normen met betrekking tot seksualiteit. 'Perversie' betekent in het algemeen 'verdraaiing', 'omkering', '(seksuele) afwijking', 'tegen-natuurlijk gedrag', 'verdorvenheid'. De term 'seksuele perversie' wordt nog gebruikt in de psychoanalytische literatuur. De officiële term is nu echter 'parafilie'.

De DSM-IV-TR 2000-definitie van 'parafiliën' luidt: Ten minste zes maanden lang

recidiverende intense seksueel opwindende fantasieën, drang of gedragingen die betrekking hebben op niet-menselijke objecten, het lijden of vernedering van zichzelf of iemands partner of kinderen of andere personen die daarvoor geen toestemming hebben gegeven. (Zie DSM-IV voor verdere nuancerings.)

Een te snelle zaadlozing vormt geen criterium voor parafilie in DSM-IV, merkt Marcel Waldinger in zijn lezing op. Sandór Ferenczi en Karl Abraham waren de eersten die over ejaculatio praecox en de beleving door vrouwen schreven. En het waren psychoanalytici die als eersten de zaadlozing binnen één minuut als pathologisch beschouwden! Hoe ze tot deze conclusie kwamen, bleef echter onduidelijk. Waldinger komt in zijn onderzoek ook tot de bevinding dat een zaadlozing binnen één minuut pathologisch te noemen is. Helaas betrof deze studie niet tevens de belevingswereld van de mannen en hun vrouwelijke partners. Waldinger benadrukte het belang van het zoeken naar een continuüm van symptomen, hetgeen kan leiden tot een beter inzicht en betere definities van parafilie.

Historisch gezien is het niet verbazingwekkend dat de visie op seksualiteit altijd door velerlei normen is bepaald, daar seksualiteit een basisfunctie is die verbonden is met sterk genot, voortplanting, liefde en verbondenheid, constateerde Tilburg verder in zijn lezing. Er zijn vijf categorieën van normen te noemen:

[1] De religieuze normen met verscheidene variaties. Een voorbeeld hiervan is de afwijzende opstelling van het christendom tegenover seks die niet op reproductie gericht is.

[2] Filosofisch-ethische normen benadrukken dat een bepaalde seksuele praktijk in strijd is met het ideale mensbeeld van een cultuur.

[3] Met de geneeskundige/wetenschappelijke norm wordt het ziektebegrip geïntroduceerd. Freud biedt met zijn ontdekking van de kinderlijke seksualiteit een nieuwe kijk op het ontstaan van perversie als stagnatie van de normale ontwikkeling. De